پایهٔ یازدهم · هنرستان فنی‌وحرفه‌ای

بانک سؤالات و پاسخ‌نامهٔ سواد رسانه‌ای

فصل اول: ما و رسانه‌ها

درس ۱: مسابقهٔ رسانه‌ها با زمان

درس ۲: آن سوی متن

درس ۳: پنج‌گانهٔ سواد رسانه‌ای

۴۰ پرسش همراه با پاسخ تشریحی

تهیه‌شده بر پایهٔ متن کتاب درسی

۱ درس ۱: مسابقهٔ رسانه‌ها با زمان

۱۴ سؤال

۱ چرا گفته می‌شود «سواد» مفهومی ثابت و ایستا نیست؟

پاسخ چون سواد پاسخی پویا به تحولات و نیازهای هر عصر است. هر موج فناورانه، شیوهٔ زندگی، ارتباط، کار و یادگیری انسان را دگرگون می‌کند و آموختن نوعی جدید از سواد را ضروری می‌سازد.

۲ با اختراع چاپ، چه نوع سوادی به نیاز اصلی جامعه تبدیل شد؟

پاسخ سواد خواندن و نوشتن.

۳ با گسترش رسانه‌های جمعی، چه سوادی اهمیت یافت و برای چه منظوری؟

پاسخ سواد رسانه‌ای؛ برای تحلیل، ارزیابی و نقد پیام‌های رسانه‌ای.

۴ با ظهور اینترنت و شبکه‌های اجتماعی، چه سوادی ضروری شد و شامل چه مهارت‌هایی است؟

پاسخ سواد دیجیتال؛ شامل جست‌وجو، ارزیابی اطلاعات، تولید محتوا و حضور مسئولانه در فضای مجازی.

۵ شش جامعه‌ای را که در تصویر تاریخچهٔ فناوری (صفحهٔ ۱۳) آمده‌اند، به ترتیب نام ببرید و برای هر کدام یک نمونه بنویسید.

پاسخ ۱) جامعهٔ متمدن (کاغذ، حروف چاپی)؛ ۲) جامعهٔ صنعتی (روزنامه، تبلیغات، پست، عکاسی، تلفن)؛ ۳) جامعهٔ اطلاعاتی (چاپگر، رادیو، تلویزیون، اینترنت، پست الکترونیکی)؛ ۴) جامعهٔ دانشی (وب ۲، پادکست، وبلاگ، ویکی)؛ ۵) جامعهٔ مجازی (واقعیت مجازی، جهان‌های مجازی، وب معنایی، جست‌وجوی هوشمند)؛ ۶) جامعهٔ الحاقی (وب اشیا، کاشت‌ها، هوش تلفن همراه، عامل‌ها).

۶ نورالینک چیست و چه ادعایی دارد؟ چه نگرانی‌ای دربارهٔ آن مطرح است؟

پاسخ نورالینک یک شرکت نوآفرین (استارت‌آپ) تراشهٔ مغزی است که در سال ۲۰۱۶ میلادی تأسیس شد. دستگاه آن به اندازهٔ یک سکه است، با جراحی در جمجمه کاشته می‌شود و با سیم‌های بسیار نازک وارد مغز می‌شود و رابط مغز و رایانه می‌سازد؛ فعالیت مغز را ثبت می‌کند و از راه بلوتوث به دستگاهی مانند گوشی هوشمند می‌فرستد. ادعا شده که مردم می‌توانند فقط با فکر کردن گوشی یا رایانهٔ خود را کنترل کنند و افراد مبتلا به اختلالات عصبی بر آن‌ها غلبه کنند. نگرانی‌های اخلاقی نیز دربارهٔ این تراشه و آزمایش آن مطرح است.

۷ اینترنت اشیا چیست؟

پاسخ در اینترنت اشیا علاوه بر انسان‌ها، ماشین‌ها و خانه‌ها هم هوشمند می‌شوند و خودشان مستقیماً (بدون دخالت انسان، به صورت ماشین به ماشین یا M2M) با یکدیگر داد و ستد داده‌های اطلاعاتی می‌کنند.

۸ «اینترنت همه‌چیز» چه سه زیرمجموعه‌ای دارد؟ هر کدام را کوتاه توضیح دهید.

پاسخ ۱) اینترنت اشیا: اعم از وسایل و حتی حیوانات؛ ۲) اینترنت انسان: ورودی انسان به ماشین در هر شکلی؛ ۳) اینترنت رقمی (دیجیتال): تولید داده و مراودهٔ آن برای استفاده‌های بعدی.

۹ درست یا نادرست: اولین سری گوشی‌های هوشمند در سال ۲۰۰۷ توسط شرکت اپل ظهور کرد. در همین سال‌ها چه رویدادهای مهم دیگری در تاریخچهٔ اینترنت اشیا ثبت شده است؟ (دو مورد)

پاسخ درست است. نمونه‌ها: ۲۰۰۸: پیشی گرفتن تعداد دستگاه‌های متصل به شبکه از تعداد انسان‌ها؛ ۲۰۰۹: شروع پروژهٔ خودروهای خودران گوگل؛ ۲۰۱۱: استفاده از دستیار سیری در آیفون 4S؛ ۲۰۱۴: معرفی بلندگوی هوشمند آمازون اکو؛ ۲۰۱۹: توسعهٔ جدی اینترنت 5G.

۱۰ رسانه را تعریف کنید.

پاسخ رسانه ابزاری است که فرستنده به کمک آن، معنا و مفهوم موردنظر خود (پیام) را به گیرنده منتقل می‌کند.

۱۱ رسانهٔ فردی و رسانهٔ جمعی را تعریف کنید و برای هر کدام مثال بزنید.

پاسخ رسانهٔ فردی: ابزاری که فرستنده به کمک آن می‌تواند پیام را به تعداد محدود، مشخص، طبقه‌بندی‌شده و قابل کنترلی از مخاطبان بفرستد؛ مانند تلفن همراه. رسانهٔ جمعی: ابزاری که پیام را به سرعت، آسانی و هزینهٔ کم به تعداد انبوه، گوناگون و غیرقابل کنترلی از مخاطبان منتقل می‌کند؛ مانند تلویزیون.

۱۲ رسانه‌های جمعی باید دست‌کم چه چهار ویژگی داشته باشند؟

پاسخ سرعت انتشار، وسعت انتشار، مداومت انتشار، تنوع و گوناگونی محتوا.

۱۳ سواد رسانه‌ای می‌خواهد از مصرف‌کنندهٔ منفعل چه کسی بسازد؟

پاسخ از یک مصرف‌کنندهٔ منفعل، ساده و خام، یک مخاطب فعال، خلاق، هوشمند، جست‌وجوگر و گزینشگر بسازد که هم تولید مناسب و هم مصرف متناسب داشته باشد.

۱۴ طبق جدول مقایسهٔ رسانه‌ها (صفحهٔ ۱۸)، رادیو کدام ویژگی‌ها را ندارد؟

پاسخ رادیو قابلیت «انتقال متن» و «انتقال تصاویر ثابت» را ندارد؛ در حالی که رسانه‌های چاپی، تلویزیون و رسانه‌های اجتماعی هر دو را دارند.

۲ درس ۲: آن سوی متن

۱۴ سؤال

۱۵ در مثال مهمان که ساعت ۱۲ شب به ساعت مچی‌اش نگاه می‌کند، متن و معنای ضمنی رفتار او چیست؟

پاسخ متن (معنای آشکار): او فقط ساعتش را نگاه کرده و زمان را اعلام کرده است («ای وای! ساعت ۱۲ شب شد!»). معنای پنهان یا ضمنی: «دیرم شده است و باید زودتر مهمانی را ترک کنم.»

۱۶ تمثیل کوه یخ چه چیزی را نشان می‌دهد؟

پاسخ ماهیت پیام‌های رسانه‌ای را. نوک کوه یخ که بالای آب است «متن» (پیام آشکار) است و بخش بزرگ‌تر آن که زیر آب پنهان است «زیرمتن» (معنای عمیق‌تر، اهداف پنهان و پیام‌های ضمنی) است که اغلب تأثیرگذارتر است.

۱۷ «متن» در تولید رسانه‌ای به چه معناست؟ آیا متن فقط نوشتار است؟

پاسخ متن لایه‌ای است که دارای پیام آشکار و عناصر مستقیم و اصل تولید رسانه‌ای و محصول ملموس آن است. متن‌ها همان اطلاعات ظاهری یک پیام‌اند که می‌توانند در قالب کلمه، تصویر، صدا، نشانه و هر چیز دیگری باشند؛ پس متن فقط نوشتار نیست.

۱۸ متن در شعر یا ضرب‌المثل، و متن در یک فیلم چیست؟

پاسخ متن در شعر یا ضرب‌المثل دقیقاً همان واژگانی است که شاعر یا نویسنده به کار برده است. متن یک فیلم، تصاویر، حرکت‌ها و قاب‌بندی‌هایی است که هر مخاطبی آن‌ها را به‌وضوح می‌بیند.

۱۹ چرا گفته می‌شود تلویزیون مانند دفتری است که با قلم دوربین در آن جمله نوشته شده؟

پاسخ چون تلویزیون در حقیقت متونی را نشان می‌دهد که به‌وسیلهٔ دوربین نوشته شده است. هنگام تماشای تلویزیون، در واقع مشغول «خواندن» آن هستیم، درست مانند خواندن روزنامه.

۲۰ اندازهٔ نما چیست و سه نوع اصلی آن کدام‌اند؟

پاسخ فاصلهٔ دوربین تا موضوع یا شخصیت موردتمرکز را اندازهٔ نما می‌گویند. سه نوع آن: ۱) نزدیک (کلوزآپ)، ۲) متوسط (مدیوم)، ۳) دور (لانگ‌شات).

۲۱ برای فهم عناصر متن تصویری باید به چه سه پرسشی توجه کنیم؟

پاسخ ۱) در این متن چه چیزی نوشته شده است؟ ۲) کارگردان (تولیدکنندهٔ پیام) می‌خواهد چه بگوید؟ ۳) به چه نحوی از زاویهٔ دوربین، اندازهٔ نما، قاب‌بندی و نورپردازی برای انتقال معنا استفاده شده است؟

۲۲ «زیرمتن» را تعریف کنید.

پاسخ زیرمتن پیام‌های پنهان و غیرمستقیمی است که تولیدکنندهٔ پیام با بهره‌گیری هدفمند از فنون اثرگذاری بر مخاطب (مانند کلام، رنگ، نور، موسیقی، تدوین و...) در تولید رسانه‌ای جاسازی کرده است؛ یعنی پیام نهفته در زیر پیام آشکار.

۲۳ یکی از مهم‌ترین دلایل توجه به زیرمتن چیست؟

پاسخ پیام غیرمستقیم معمولاً اثرگذاری بیشتری از کلام مستقیم دارد؛ به همین دلیل بخش مهمی از تأثیرگذاری رسانه‌ها در زیرمتن اتفاق می‌افتد.

۲۴ سه ویژگی کلام غیرمستقیم که قدرت اثرگذاری آن را افزایش می‌دهد کدام است؟

پاسخ ۱) مخاطب را در فرایند کشف معنا شریک می‌کند و وقتی خودش به نتیجه برسد، آن را شخصی‌تر و واقعی‌تر حس می‌کند؛ ۲) علاوه بر ذهن، احساسات را هم فعال می‌کند و تصمیم‌های انسانی اغلب تحت‌تأثیر احساس شکل می‌گیرند؛ ۳) مقاومت ذهنی ایجاد نمی‌کند، زیرا مخاطب احساس نمی‌کند کسی در حال دستور دادن یا قانع کردن اوست.

۲۵ چرا شاعران بزرگ سخن خود را آشکار و صریح نمی‌گفتند و از استعاره، کنایه و تمثیل استفاده می‌کردند؟

پاسخ گاهی شرایط اجتماعی و سیاسی اجازهٔ بیان مستقیم را نمی‌داد و شاعر ناچار بود اندیشهٔ خود را در قالب نمادها پنهان کند؛ گاهی نیز حقیقت‌های عمیق انسانی آن‌قدر پیچیده بودند که فقط از طریق زبان غیرمستقیم قابل بیان بودند.

۲۶ نمای «پایین به بالا» و نمای «بالا به پایین» دوربین چه زیرمتنی دارند؟

پاسخ نمای پایین به بالا: بزرگ‌نمایی و ابهت موضوع موردتمرکز. نمای بالا به پایین: کوچک‌نمایی موضوع موردتمرکز.

۲۷ در تمرین کلاس، دانش‌آموزی ساعت ۸:۵۲ به دبیر می‌گوید «استاد خسته نباشید!» و دبیر ناراحت می‌شود و امتحان اعلام می‌کند. متن و زیرمتن را مشخص کنید.

پاسخ متن (معنای صریح): «استاد خسته نباشید!» (تشکر و ابراز همدردی با خستگی معلم). زیرمتن (معنای ضمنی): «کلاس را زودتر تمام کنید؛ ما منتظر پایان کلاس هستیم»، و دبیر از این معنای پنهان رنجیده می‌شود و واکنش غیرمنتظره نشان می‌دهد.

۲۸ در مصراع «بتی دارم که گِرد گُل ز سنبل سایه‌بان دارد» معنای صریح و ضمنی چیست؟ آیا تصویر تولیدشده توسط هوش مصنوعی منظور حافظ را می‌رساند؟

پاسخ معنای صریح: معشوقی زیبا دارم که دورِ گل (چهره‌اش) را سنبل (زلف) مانند سایه‌بان پوشانده است. معنای ضمنی: توصیف هنرمندانهٔ زیبایی معشوق (چهرهٔ گل‌گون و زلف پرچین) به زبان کنایه و تشبیه. تصویر هوش مصنوعی فقط معنای ظاهری (مجسمه‌ای در میان گل‌های سنبل) را نشان می‌دهد و معنای ضمنی را کامل منتقل نمی‌کند.

۳ درس ۳: پنج‌گانهٔ سواد رسانه‌ای

۱۲ سؤال

۲۹ ارتباط را تعریف کنید و پنج رکن اصلی آن را نام ببرید.

پاسخ ارتباط معرف تمام جریان‌هایی است که به‌وسیلهٔ آن‌ها یک اندیشه می‌تواند اندیشهٔ دیگری را تحت تأثیر قرار دهد. پنج رکن: ۱) کاربر/فرستنده، ۲) پیام/محتوا، ۳) مجرا/کانال/رسانه، ۴) کاربر/گیرنده، ۵) بستر/فرهنگ.

۳۰ فرستنده (کاربر/فرستنده) چه کسی است؟

پاسخ تولیدکنندهٔ پیام که بر مبنای اهداف و انگیزه‌هایش پیامی را تولید می‌کند.

۳۱ پیام چیست؟

پاسخ محتوای موردنظر فرستنده که قصد دارد به مخاطب منتقل کند.

۳۲ مجرا (کانال/رسانه) چیست؟ در ارتباط مستقیم، مجرای ارتباطی چیست؟

پاسخ ابزار انتقال پیام که محتوا از طریق آن به مخاطب منتقل می‌شود. وقتی ارتباط مستقیم و رودررو است، مجرای ارتباطی هواست؛ در ارتباط غیرمستقیم نیاز به وسیله‌ای ارتباطی داریم که از آن به «رسانه» یاد می‌شود.

۳۳ گیرنده (کاربر/گیرنده) چه کسی است؟

پاسخ مخاطب یا دریافت‌کنندهٔ پیامِ ارسال‌شده از سوی فرستنده.

۳۴ «بستر/فرهنگ» به چه معناست؟

پاسخ بافت تاریخی و زمینهٔ اجتماعی که پیام ارسالی فرستنده در آن ممکن است دارای معانی جدید و فرامتن شود.

۳۵ رسانه‌ها چه دو نوع مخاطب دارند؟ تفاوت آن‌ها چیست؟

پاسخ مخاطب منفعل و مخاطب فعال. مخاطب منفعل پیام را ساده و خام و بدون تحلیل می‌پذیرد؛ مخاطب فعال خلاق، هوشمند، جست‌وجوگر و گزینشگر است و با نگاه دقیق و درک عمیق با پیام روبه‌رو می‌شود.

۳۶ پیام اصلی درس سه چیست؟ پنج پرسش کلیدی سواد رسانه‌ای را بنویسید.

پاسخ هر مخاطب فعال و خلاق در رویارویی با هر پیام رسانه‌ای، پنج پرسش کلیدی را مانند پنج گذرواژه یا نگهبان در ورودی در نظر می‌گیرد: ۱) چه کسی این پیام را تولید کرده است؟ ۲) چرا این پیام فرستاده شده است؟ ۳) از چه روش‌هایی برای جلب توجه مخاطب استفاده شده است؟ ۴) چطور افراد مختلف این پیام را متفاوت درک می‌کنند؟ ۵) چه سبک زندگی، ارزش‌ها و نظریاتی در این پیام ارائه شده یا از آن حذف شده است؟

۳۷ هر یک از پنج پرسش کلیدی به کدام مفهوم مربوط است؟ (پرانتز جلوی هر پرسش در کتاب)

پاسخ ۱) چه کسی تولید کرده؟ → فرستنده و مؤلف؛ ۲) چرا فرستاده شده؟ → هدف/انگیزه؛ ۳) چه روش‌هایی برای جلب توجه؟ → قالب/فنون؛ ۴) چطور افراد مختلف متفاوت درک می‌کنند؟ → مخاطبان/گیرنده؛ ۵) چه سبک زندگی و ارزش‌هایی ارائه یا حذف شده؟ → محتوا/پیام.

۳۸ طبق پژوهش‌های کتاب، مهم‌ترین عامل افزایش سریع فروش محصولات در جهان چیست؟

پاسخ عنصر «خلاقیت» در تولید، طراحی و تبلیغات.

۳۹ چرا کتاب برای نمونهٔ این درس برنامه‌های تلویزیونی را انتخاب کرده است؟

پاسخ چون تلویزیون عمومی‌ترین رسانهٔ جمعی به‌شمار می‌رود و همهٔ ما خاطره‌های زیادی از آن داریم و مخاطب آن محسوب می‌شویم.

۴۰ چرا سواد رسانه‌ای به تمرین مستمر نیاز دارد؟ چند نمونه برای تمرین نام ببرید.

پاسخ مانند یادگیری مهارت‌هایی چون رانندگی و شنا که مراحلی دارند و باید یکی پس از دیگری طی شوند، سواد رسانه‌ای هم نیازمند تمرین مستمر و مرتب است تا به دانایی و توانایی برسیم. نمونه‌ها: برنامه‌های تلویزیونی شبکه‌های ماهواره‌ای، بازی‌های ویدئویی/رایانه‌ای، نرم‌افزارهای کاربردی تلفن همراه، کتاب، روزنامه و...